

NEKROPOLE / NECROPOLISES
1938/MCMXXXVIII

80

MMXVIII/2018

BUDVA
MONTENEGRO

MEĐUNARODNI
multidisciplinarni
naučni simpozijum
ANTIČKA BUDVA

28–30. XI 2018.

JU Muzeji i galerije Budve

*Međunarodni multidisciplinarni
naučni simpozijum po pozivu*

ANTIČKA BUDVA

*realizuje JU Muzeji i galerije Budve u okviru
obilježavanja jubileja osamdeset godina
od otkrića antičkih nekropola (1938–2018)
i petnaest godina postojanja i rada
Muzeja grada Budve*

Izdavač
JU Muzeji i galerije Budve

Za izdavača
mr Lucija Đurašković

Glavna i odgovorna urednica
mr Lucija Đurašković

Urednik izdanja
Dušan Medin, MA

Simpozijum se organizuje u okviru Programa zaštite
i očuvanja kulturnih dobara Crne Gore za 2018. godinu
Ministarstva kulture Crne Gore

ANTIČKA BUDVA

MEĐUNARODNI MULTIDISCIPLINARNI
NAUČNI SIMPOZIJUM PO POZIVU

28–30. novembar 2018.
Moderna galerija „Jovo Ivanović“,
Stari grad, Budva

Knjiga sažetaka

Budva
2018.

SADRŽAJ

Uvodna riječ	7
Program.....	9
Sažeci	13
Zahvalnost.....	81
Bilješke.....	83

UVODNA RIJEČ

Međunarodni multidisciplinarni naučni simpozijum po pozivu „Antička Budva“ prvi je dograđaj ove vrste koji JU Muzeji i galerije Budve priređuju u Evropskoj godini kulturne baštine (European Year of Cultural Heritage). Povod za njegovo održavanje, prije svega, jeste obilježavanje dva izuzetno važna jubileja – 80 godina od otkrića antičkih nekropola u Budvi (1938–2018) i petnaest godina postojanja i rada Muzeja grada Budve (2003–2018).

Ministarstvo kulture Crne Gore je u okviru Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2018. godinu finansijski podržalo realizaciju simpozijuma, a ujedno i priređivanje prateće dokumentarne izložbe – „Prvo otkriće antičkih nekropola u Budvi“, te objavlјivanje prigodne publikacije *Radovi o antičkoj Budvi (1938–1940)*, fototipskog izdanja pet najstarijih naučno-stručnih tekstova o budvanskoj antičkoj baštini.

Tokom trajanja simpozijuma „Antička Budva“ očekujemo da će referentni predavači, koji dolaze iz Australije, Italije, Austrije, Republike Slovenije, Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Republike Srbije i naše zemlje, ponuditi odgovore na brojna i raznorodna pitanja iz antičke prošlosti našeg grada i istočnojadranske obale. Možda je još važnije da se ovom prilikom postave i nova istraživačka pitanja kako bi se stvorio prostor za buduća naučna, stručna i kreativna bavljenja ne samo antičkom baštinom Budve nego i njenom recepcijom u savremenom kontekstu.

U Budvi, novembra 2018. godine

JU Muzeji i galerije Budve

ANTIČKA BUDVA
MEĐUNARODNI MULTIDISCIPLINARNI
NAUČNI SIMPOZIJUM PO POZIVU

PROGRAM

I DAN – SRIJEDA, 28. NOVEMBAR 2018.

10.00 REGISTRACIJA UČESNIKA

11.00 SVEČANO OTVARANJE IZLOŽBE I SIMPOZIJUMA

Mr Lucija Đurašković, direktorica JU Muzeji i galerije Budve
Dragan Krapović, predsjednik Opštine Budva

Prof. dr Aleksandar Čilikov, akademik Crnogorske akademije
nauka i umjetnosti

Aleksandar Bogdanović, ministar kulture Crne Gore
muzički program: kvintet flauta iz Budve, pod vođstvom
prof. Ane Brajak

11.45 KOKTEL DOBRODOŠLICE

12.30 I SESIJA SIMPOZIJUMA

predsjedava prof. dr Adnan Kaljanac

Prof. dr Adnan Kaljanac – Legendarno osnivanje Butoe
(Budve) i njen utjecaj na pojavu ilirskog etnonima u
mediteranskom prostoru

Prof. dr Lucijana Šešelj – Budva i helenizam na Jadranu

Dr Milijan Dimitrijević – Materijalna kultura i grupni identiteti stanovnika helenističke Budve

Stefan Novaković – O fortifikacionom graditeljstvu helenističke Budve i drugih gvozdenodobnih naselja na Crnogorskom primorju
Diskusija

13.30 PAUZA

14.00 II SESIJA SIMPOZIJUMA

predsjedava Dobrila Vlahović

Katarina Jović, MA – Antičko nasljeđe Budve kao kulturna baština: o pamćenju i zaboravljanju antičke budvanske prošlosti

Mr Gordana Karović – Nautičko nasleđe antičke Budve – od arheološkog nalazišta do njegove prezentacije

Mr Maja Franković, Dušan Maksimović i Dunja Davidović Gnjatović – Mozaik u muzejskoj postavci – metodologija konzervacije mozaika na pokretnom nosaču na primeru konzervacije antičkog mozaika iz Budve

Dobrila Vlahović – Pristupi u zaštiti i očuvanju kulturno-istorijskih vrijednosti antičke baštine opštine Budve

Diskusija

15.00 SVEČANI RUČAK

18.00 III SESIJA SIMPOZIJUMA

predsjedava doc. dr Zorica Kuzmanović

Dr Miroslav Luketić – Sjećanja i zapisi o otkriću antičkih nekropola u Budvi

Dušan Medin, MA – Interpretacije antičkih nekropola Budve (1938–1940)

Doc. dr Zorica Kuzmanović – Društveni aspekti posmrtnih rituala na antičkim nekropolama u Budvi

Doc. dr Jelena Lj. Cvijetić – Magijska moć *tintinnabula*: grobovi sa bronzanim zvonima na nekropolama u Budvi i Kominima

Mr Lucija Đurašković – Načini sahranjivanja pokojnika u antičkom i kasnoantičkom/ranohrišćanskom dobu na primjeru budvanskih nekropola

Diskusija

II DAN – ČETVRTAK, 29. NOVEMBAR 2018.

9.30 IV SESIJA SIMPOZIJUMA

predsjedava Asja Zec

Dr Dejan Gazivoda – Materijalni ostaci antičkih kultova na području Budve

Vera Krstić – Alegorijske reljefne predstave životinja na keramici iz Budve iz Grčko-helenističke zbirke Narodnog muzeja u Beogradu

Dr Marina Ugarković i dr Alis Valander – Tragom lončarije: kulturološke interakcije „helenističke“ Budve

Asja Zec – Pregled „sive“ helenističke keramike iz Muzeja grada Budve

Diskusija

11.00 PAUZA

11.30 V SESIJA SIMPOZIJUMA

predsjedava prof. dr Irena Lazar

Prof. dr Irena Lazar – Pogled kroz staklo – stakleni materijal iz rimske nekropole u Budvi u sociološkom i ekonomskom kontekstu Carstva

Mr Nina Gostinski i Anja Bertol Stipetić – Antički stakleni predmeti iz Budve u Arheološkom muzeju u Zagrebu

Doc. dr Martina Blečić Kavur – Budvanski ratnički prestiž – objekt društvenih poveznica stare ere

Prof. dr Miroslav B. Vujović – O natpisima sa ilirskih šlemova iz Budve
Diskusija

- 13.00 OBILAZAK OSTATAKA ANTIČKIH NEKROPOLA I MUZEJA GRADA BUDVE**
- 14.30 PAUZA ZA RUČAK**
- 17.00 VI SESIJA SIMPOZIJUMA**
predsjedava mr Bruno Bijadžija
Mr Bruno Bijadžija – Pitanje pravnog statusa Risna, Kotora, Budve i Ulcinja u vrijeme Rimskog carstva
Mr Vilma Kovačević – Arheološka istraživanja antičkog Risna sa osvrtom na njegovu urbanu genezu
Mr Mladen Zagaričanin – Kasnoantička vila u Mirištu u Petrovcu i njen odnos sa latifundijama na prostoru istočnojadranske obale
Jakov Vetma – Osnivanje i razvoj Udruge Hrvatski povijesni gradovi
Diskusija
- 18.30 ZAKLJUČNA DISKUSIJA I ZATVARANJE SIMPOZIJUMA**
- 19.00 SVEČANA VEČERA**

III DAN – PETAK, 30. NOVEMBAR 2018.

- 10.00 OBILAZAK STAROG GRADA BUDVE (fakultativno)**
ODLAZAK UČESNIKA IZ BUDVE

SAŽECI

*Prof. dr Adnan Kaljanac
Katedra za arheologiju
Filozofski fakultet
Univerzitet u Sarajevu
Sarajevo, Bosna i Hercegovina*

**LEGENDARNO OSNIVANJE BUTOE (BUDVE)
I NJEN UTJECAJ NA POJAVU ILIRSKOG ETNONIMA
U MEDITERANSKOM PROSTORU**

Prema dostupnim podacima očuvanim u djelima antičkih autora, kao i malobrojnim arheološkim nalazima, prostor današnje Crne Gore i nekadašnjeg grada Butoe imao je jednu od najznačajnijih komunikacijskih uloga nekadašnje istočne jadranske obale i svijeta brončanodobne mikenske Grčke. Grad Butoa i njegova povezanost sa legendarnim sidonskim junakom Kadmom, gradom Kadmejom i Kadmejcima pronašao je svoje mjesto u djelima brojnih autora još od vremena homerskih epova, istodobno prožimajući različite segmente duhovnog i fizičkog svijeta nekadašnjih stanovnika zapadnog Balkana. Sidonski junak je kao vladar utemeljio gradove poput Kadmeje u grčkoj Beotiji i Butoe u Crnoj Gori dok je kao zmija nakon smrti ostao sastavni dio religije zapadnog Balkana. Prema tradiciji zabilježenoj u djelima grčkih logografa Helanika sa Lezba i Hekateja značajnu ulogu u Kadmovom odlasku na sjever i u osnivanju nekadašnje Butoe imala je zajednica Enhelejaca. Prvobitno nastanjeni u grčkoj Beotiji, a kasnije zabilježeni i na prostoru Crne Gore, Enhelejci su u svijetu starih Helena reprezentirali svoju neobičnu religiju i kult poštivanja jegulja kao svetih bića. Njihova uloga u prelasku Kadma na sjever i osnivanju Butoe prepoznatljiva je u svjedočanstvima da su upravo oni pozvali Kadma da preuzme vlast nad njima i da predvodi njihove snage u ratovima sa lokalnim stanovništvom, kasnijim Ilirima. Istovremeno, povezanost njihovog imena sa kultom jegulje i zmije in-

trigantna je činjenica zahvaljujući kojoj je moguće prepostaviti da je do formiranja kasnijeg termina Iliri došlo uslijed prilagodbe grčkog imena Enhelejaca u lokalne zajednice i njihovo religijsko poštivanje zmija. Na ovaj način je dolazak legendarnog Kadma i premještanje beotskih Enhelejaca na prostore današnje Crne Gore i grada Budve, kao i njihovog kulta jegulje, mogao utjecati na formiranje i širenje kasnijeg termina Iliri prema svim zapadnobalkanskim zajednicama koje su poznavale sličan kult poštivanja zmija.

Ključne riječi: Butoa, Kadmo, Enhelejci, Iliri, mitovi, etnogeneza

*Prof. dr Lucijana Šešelj
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet
Sveučilište u Rijeci
Rijeka, Republika Hrvatska*

BUDVA I HELENIZAM NA JADRANU

Važan pomorski i trgovački centar bila je Budva, koja upravo u helenističko vrijeme dobiva izgled antičkoga grada. Materijalna kultura pronađena istraživanjima u budvanskoj nekropoli svjedoči o mjestu Budve unutar šireg jadranskog i mediteranskog kruga helenističke civilizacije. U ovom izlaganju na odabranim primjerima budvanskog materijala prikazat će se na koji način se Budva uklapa u ovaj širi jadranski kontekst, što će omogućiti dobivanje uvida u samo značenje Budve onog vremena.

Ključne riječi: Budva, helenizam, Jadran, keramika

*Dr Milijan Dimitrijević
Odjeljenje klasičnih nauka i antičke istorije
Univerzitet u Sidneju
Sidnej, Australija*

MATERIJALNA KULTURA I GRUPNI IDENTITETI STANOVNIKA HELENISTIČKE BUDVE

Fokus predstavljenog rada je na razumevanju grupnih identiteta stanovnika antičke Budve prema arheološkim nalazima iz vremena od IV do I veka stare ere.

Arheološka građa sa „helenističke“ nekropole tumači preko uporedne kvantitativno-kvalitativne analize; istovremeno, utvrđeno naselje sagledava se kroz prostorno-funkcionalnu analizu u kontekstu mlađeg gvozdenog doba jugoistočnog Jadrana.

Cilj ovakvog pristupa je da se na primeru utvrđenog naselja i nekropole helenističkog vremena s prostora današnjeg Starog grada Budve i neposredne okoline dovedu u vezu načini korišćenja materijalne kulture i percepcije grupnih identiteta u prošlosti.

U tom smislu je načinjen kritički odmak od normativnog razumevanja kulture i ustaljene metodologije upoređivanja podataka iz istorijskih izvora i registrovanog prisustva velike količine importâ u lokalnom kontekstu. Rezultat takvog pristupa bilo je preuveličavanje značaja etniciteta za formiranje ideja o grupnim identitetima u protoistorijskoj prošlosti jugoistočnog Jadrana i helenocentrično razumevanje upliva stranih kulturnih uticaja (helenizacije) među domicilnim stanovništvom identifikovanim kao stari Iliri.

Sagledavajući kulturu iz konstruktivističkog ugla, autor u prvi plan stavlja socioekonomske odnose, statusne pozicije pojedinaca i grupa i

lokalni prostorni kontekst, kao ključne društvene okosnice za stvaranje ideja o grupnim identitetima u dalekoj prošlosti Budve.

Ključne reči: Budva, grupni identiteti, Iliri, import, materijalna kultura, mlađe gvozdeno doba, nekropola, socioekonomski odnosi, utvrđena naselja, helenizacija

*Stefan Novaković
Beograd, Republika Srbija*

O FORTIFIKACIONOM GRADITELJSTVU HELENISTIČKE BUDVE I DRUGIH GVOZDENODOBNIH NASELJA NA CRNOGORSKOM PRIMORJU

Među gvozdenodobna utvrđena naselja na prostoru jugoistočne jadranske obale ubraja se nekoliko desetina naselja koja uključuju arhitektonska rešenja karakteristična za helenističke fortifikacije na Mediteranu, datirane u vreme od V/IV do I veka stare ere, među čijim proučavanjima neizbežno mesto pripada i helenističkoj Budvi. Dosadašnjim interpretacijama u stručnoj literaturi pojavi helenističkih arhitektonskih oblika na prostoru jugoistočnog Jadrana dovođena je u vezu sa procesima helenizacije ili sa povratkom najamnika sa ratišta po Grčkoj ili helenističkom istoku sa znanjima o fortifikacionom graditeljstvu. S tim u vezi, ovaj rad teži da predstavi gvozdenodobna naselja na današnjem Crnogorskom primorju sa elementima helenističke fortifikacije i da ukaže na njihove međusobne paralele i arhitektonske pravilnosti, te da pokuša da sagleda pojavu ovakve vrste naselja iz jedne drugačije, postprocesne perspektive, sa posebnim naglaskom na helenističkoj Budvi.

Ključne reči: Stari grad u Budvi, Stari grad u Ulcinju, helenizacija, kulturni kontakti, urbanizacija

*Katarina Jović, MA
Udruženje za istraživanje umetnosti
Beograd, Republika Srbija*

**ANTIČKO NASLJEĐE BUDVE
KAO KULTURNA BAŠTINA: O PAMĆENJU
I ZABORAVLJANJU ANTIČKE BUDVANSKE PROŠLOSTI**

U radu se iznose zapažanja o principima, metodama i rasponu zaštite antičkog budvanskog nasljeđa od prve polovine XX vijeka do danas. Obuhvaćena je bogata zbirka antičkih spomenika koji su pronađeni na teritoriji današnje budvanske opštine. Razmatra se antička nekropola u kojoj su otkriveni predmeti iz rimskog i helenističkog perioda (oruđe, oružje i nakit), zatim budvanski Akropolj i ostaci rimskih građevina, kao i mozaici koji su pronađeni na ovoj teritoriji. Uz istorijski pregled procesa čuvanja i otuđenja u radu se iznosi kritički osrt nad metodama istraživanja, zaštite i prezentacije budvanske antičke baštine. Cilj rada je da predstavi svjedočanstvene potencijale i istorijsko-umjetničke vrijednosti antičkog budvanskog nasljeđa, te načine pretrajavanja antičkih spomenika iz heritološke perspektive.

Ključne riječi: antičko nasljeđe, Budva, otuđenje, zaštita, prezentacija

*Mr Gordana Karović
Muzej nauke i tehnike
Beograd, Republika Srbija*

**NAUTIČKO NASLEĐE ANTIČKE BUDVE
– OD ARHEOLOŠKOG NALAZIŠTA
DO NJEGOVE PREZENTACIJE**

U akvatorijumu današnje Budve mogu se očekivati ostaci nesumnjivo jedne od najznačajnijih antičkih luka na području istočnog Jadrana. Na to ukazuje arheološki materijal sa dosadašnjih kopnenih iskopavanja antičke Budve, koji karakteriše značajan import, prvenstveno iz grčko-helenističkih i rimske radionica južne Italije. Ipak, još jasnije svedočanstvo o intenzivnom pomorskom prometu dobara predstavljaju podvodni arheološki nalazi, prvenstveno ostaci brojnih brodoloma otkrivenih u široj zoni antičke Budve. Ovi brodolomi datiraju iz perioda od IV veka pre n. e. do početka VII veka n. e. i pokazuju važne i razvijene pomorske veze sa svim delovima Mediterana. Pored osnovne klasifikacije, u radu će se predložiti izvesni modeli valorizacije ostataka antičkih lučkih postrojenja i brodoloma, ali i dati predlozi za njihovu zaštitu i prezentaciju. Sama prezentacija podvodne kulturne baštine nije vezana samo za funkciju turizma, već treba da doprinese proširivanju znanja i svesti široke javnosti, koja će moći da je ceni i očuva za buduće generacije samo ukoliko je svesna njenog postojanja i njenog značaja.

Ključne reči: antička Budva, podvodna kulturna baština, zaštita i prezentacija kulturnog nasleđa

*Mr Maja Franković, Dušan Maksimović i Dunja Davidović Gnjatović
Centralni institut za konzervaciju u Beogradu
Beograd, Republika Srbija*

MOZAIK U MUZEJSKOJ POSTAVCI – METODOLOGIJA KONZERVACIJE MOZAIIKA NA POKRETNOM NOSAČU NA PRIMERU KONZERVACIJE ANTIČKOG MOZAIIKA IZ BUDVE

U radu će, na primeru konzervacije antičkog mozaika iz Budve, biti prikazan proces građenja višeslojne podloge za konzervaciju dislociranog mozaika. Ova metodologija omogućava da se zadovolje specifične potrebe koje, s jedne strane, nameće mozaik svojom veličinom, težinom i dekoracijom, a s druge, muzejski uslovi izlaganja.

Antički mozaik datovan u II vek otkriven je na lokalitetu *Villa urbana*, na mestu današnjeg hotela Avala u Budvi. Mozaik je figuralan sa predstavama fantastičnih morskih bića. Figure se nalaze na beloj pozadini, a izrađene su sivim kockicama sa akcentima izvedenim crvenim kockicama. Zbog stilskih odlika, kao i visokog kvaliteta izrade, mozaik predstavlja izuzetno vredan trag bogatog antičkog nasleđa Budve. Antički mozaik je podignut 1986. godine sa lokaliteta, a njegova konzervacija je sprovedena tek 2014. godine u okviru projekta kojim je rukovodio Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, koji je okupio stručnjake iz Centralnog instituta za konzervaciju u Beogradu, Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture – Beograd i JU muzeji i galerije Budve. Konzervacija na stratifikovanom pokretnom i laganom nosiocu omogućila je da mozaik konačno postane dostupan javnosti, a sam postupak konzervacije otvara mogućnosti za različite načine prezentacije.

Ključne reči: mozaik, antička Budva, konzervacija, restauracija, pokretni nosilac, savremena metodologija, muzejska prezentacija, regionalna saradnja

*Dobrila Vlahović
Direktorat za kulturnu baštinu
Ministarstvo kulture Crne Gore
Cetinje, Crna Gora*

PRISTUPI U ZAŠТИTI I OČUVANJU KULTURNO-ISTORIJSKIH VRIJEDNOSTI ANTIČKE BAŠTINE OPŠTINE BUDVE

Savremeni mehanizmi zaštite kulturnih dobara u Crnoj Gori baziraju se na institucionalnoj i normativnoj zaštiti, konzervatorskim principima i mjerama zaštite, koje su zakonom definisane, što je od izuzetnog značaja za očuvanje njihove autentičnosti i integriteta. Kulturna dobra Crne Gore, kao valorizovani segment kulturne baštine od opšteg interesa, štite se u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara i međunarodnim propisima.

Posebnu vrijednost crnogorske kulturne baštine predstavljaju rijetki primjeri kulturnih dobara iz perioda antike, koji svojim viševjekovnim postojanjem ukazuju na bogatu istoriju i kulturu ovog prostora. Locirani su uglavnom u priobalnom dijelu Crnogorskog primorja, naročito na području opštine Budve i Bokokotorskog zaliva, i najčešće predstavljaju integralni segment starih urbanih cjelina. Zbog svojih izuzetnih kulturno-istorijskih vrijednosti zakonom su zaštićeni i posjeduju status kulturnog dobra.

Pravilan pristup zaštiti i očuvanju ovih jedinstvenih i rijetkih tragova prošlosti, kao i mehanizmi njihove zaštite, izuzetno su značajni za očuvanje njihovog integriteta i prenošenja budućim generacijama u autentičnom izgledu.

Ključne riječi: kulturna dobra, mehanizmi i mjere zaštite, konzervatorski principi, Budva, budvanske antičke nekropole

*Dr Miroslav Luketić
NVU „Paštrovski almanah“
Budva, Crna Gora*

SJEĆANJA I ZAPISI O OTKRIĆU ANTIČKIH NEKROPOLA U BUDVI

U ovom predavanju iznijeću neka svoja sjećanja iz 1938. godine koja se odnose na sam događaj otkrića antičkih nekropola u Budvi, kao i predstaviti svjedočenja Radomira Stojića, apotekara, glavnog finansijera izgradnje budvanskog hotela Avala (prilikom čije izgradnje je i došlo do ovog otkrića), koja sam objavio u knjizi *Turizam u Budvi: 1918–1941*, 1997. godine.

Kjučne riječi: sjećanja, zapisi, otkriće nekropola, zapis Radomira Stojića, antička Budva

*Dušan Medin, MA
OJU „Muzeji“ – Kotor
Kotor, Crna Gora*

INTERPRETACIJE ANTIČKIH NEKROPOLA BUDVE (1938–1940)

Cilj predavanja jeste da, u godini obilježavanja dva značajna jubileja za istraživanje kulturne baštine Budve i razvoj muzejske djelatnosti u ovom gradu, približi prve naučno-stručne radove o antičkim nekropolama Budve, slučajno otkrivenim 1938, kako bi se kontinuitet djelovanja u oblasti zaštite antičke baštine mogao preciznije sagledati i bolje razumjeti.

U tom smislu osvrnućemo se na radove sljedećih autora: 1) Mhovila Abramića, direktora Arheološkog muzeja u Splitu, „Antikni nalazi u Budvi“, *Glasnik Narodnog univerziteta Boke Kotorske*, br. 1–3 (30. decembar 1937; objavljen početkom 1938), 2) Jozu Petrovića, kustosa Muzeja kneza Pavla u Beogradu, „Napomene o staklu“, *Umetnički pregled*, br. 8 (maj 1938), 3) Jakše Kušana „Budva, grad rimskega građana“, *Naša domovina*, br. 12 (decembar 1938), 4) Jozu Petrovića „Nekropola u Budvi“, *Umetnički pregled*, br. 6 (jun 1939), i 5) Mihovila Abramića „Archäologische Forschung in Jugoslawien“, *Bericht über den VI. Internationalen Kongress für Archäologie: Berlin 21.–26. August 1939* (1940), koji je pročitan u prevodu mr Spomenke Krajčević.

Navedeni autori i njihovi radovi, osim o predemtnoj tematici koju pionirski proučavaju, ostavljaju budućim istraživačima i mogućnost da kritički preispituju i kontekstualizuju njihovo stvaralaštvo. S druge strane, čini se da će interpretacije o antičkoj prošlosti Budve, kojima su temelje

„fundirali“ upravo ovi istraživači, u najvećem dijelu opstati u naučnom diskursu zajednice još dugi niz decenija, uprkos raznim promjenama paradigmi u arheološkoj disciplini.

Ključne riječi: antička Budva, interpretacije, Mihovil Abramić, Jozo Petrović, Jakša Kušan

*Doc. dr Zorica Kuzmanović
Odeljenje za arheologiju
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu
Beograd, Republika Srbija*

DRUŠTVENI ASPEKTI POSMRTNIH RITUALA NA ANTIČKIM NEKROPOLAMA U BUDVI

Svaki jubilej, pa i ovaj posvećen važnim arheološkim otkrićima koja svedoče o životu grada Budve u antičkom dobu, dobra je prilika da se, sa određene istorijske distance, sagledaju i preispitaju već utvrđeni fenomeni i procesi iz prošlosti, odnosno rezultati dosadašnjih istraživanja, kako bi se znanje o njima produbilo novim, savremenim naučnim perspektivama i pristupima. Od vremena prvih istraživanja u Budvi do danas arheološka disciplina se razvijala i menjala u svakom, teorijskom, metodološkom i interpretativnom pogledu, te je stoga očekivano da neki od prvobitnih rezultata istraživanja antičkih nekropola u Budvi budu kritički sagledani i preispitani kako bi se na taj način otvorio prostor za formulisanje novih istraživačkih pitanja i tumačenja prošlosti ovog područja.

U tom nastojanju rad ima za cilj da problematizuje teorijske pretpostavke koje se nalaze u osnovi arheološkog istraživanja posmrtnih rituala, čiji ostaci predstavljaju ključno arheološko svedočanstvo na osnovu kojeg je interpretirana prošlost antičke Budve. U vreme kada je antička Budva aktivno istraživana, uobičajen arheološki pristup posmrtnim ritualima svodio se na dva glavna problema: jedan je bio pokušaj da se utvrdi etnička pripadnost pokojnika, a drugi analiza socioekonomске, odnosno statusne pozicije pokojnika, kako bi se zaključivalo o prirodi društvene strukture i stepenu društvene kompleksnosti kod zajednice čije se nekropole istražuju. Uzimajući u obzir sve relevantne rezultate do kojih se ovakvim pristupom došlo, namera mi je da postojeće stanovište o

pomenutim društvenim aspektima posmrtnih rituala identifikovanih na budvanskim nekropolama proširim još jednom teorijskom perspektivom, koja posmrtnе običaje, za razliku od prethodne tradicije, problematizuje prevashodno u kontekstu ritualnog, odnosno religijskog ponašanja zajednica u prošlosti.

U krajnjem ishodu, problematizovanje ritualnog i religijskog ponašanja stanovnika antičke Budve imaće za cilj da ukaže na određene rezultate antropoloških istraživanja predmodernih zajednica koja sugerisu da je društveni život u praistoriji i antici, uključujući tu i pitanje kolektivnog identiteta i socioekonomskog statusa, najverovatnije bio bazično i neposredno determinisan religioznim idejama i verovanjima, na način koji se veoma razlikuje od našeg savremenog iskustva. Iz ovog proizilazi potreba da arheologija u celini, a naročito ona koja uzima u razmatranje ostatke posmrtnih običaja, pristupi temeljnom preispitivanju, istraživanju i razumevanju uloge ritualnog, odnosno religioznog ponašanja u praistoriji.

Ključne reči: antička Budva, posmrtni običaji, ritualno ponašanje, etnički identitet, društveno-ekonomski status

*Doc. dr Jelena Lj. Cvijetić
Odeljenje za arheologiju
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu
Beograd, Republika Srbija*

MAGIJSKA MOĆ TINTINNABULA: GROBOVI SA BRONZANIM ZVONIMA NA NEKROPOLAMA U BUDVI I KOMINIMA

Izlaganje je posvećeno jednoj specifičnoj grupi grobova otkrivenih prilikom sistematskih arheoloških istraživanja antičkih nekropola u Budvi i Kominima (*Municipium S.*), sredinom odnosno drugom polovinom prošlog vijeka. Riječ je o grobovima kremiranih pokojnika sa keramičkim recipijentima za pepeo i bronzanim zvoncima položenim u urnu. Pojava zvona u grobovima obično se tumači u vezi sa njihovim snažnim magijsko-apotopejskim značenjem za šta se potvrda nalazi i u literarnim izvorima u kojima se između ostalog upućuje na upotrebu *tintinnabula* za zaštitu ukućana od „sila zla“, i to prvenstveno djece koja su zbog visoke stope smrtnosti naročito u prvim godinama života smatrana najugroženijom kategorijom. Bronzana zvonica sa prostora Italije, zapadnih kao i balkanskih provincija Carstva otkrivena su većinom u dječijim, ređe u grobovima izuzetno mlađih žena, odnosno onih koji spadaju u kategoriju *mors immatura*. Mada nemamo sigurne antropološke podatke koji bi to potvrdili, pretpostavljamo da se i u slučaju grobova iz Budve i Komina može govoriti o ovim kategorijama pokojnika, što ćemo detaljno obrazložiti u radu.

Ključne riječi: Budva, Komini, nekropole, bronzana zvona, predmeti apotropejskog karaktera, *mors immatura*, II–III vijek n. e.

*Mr Lucija Đurašković
JU Muzeji i galerije Budve
Budva, Crna Gora*

**NAČINI SAHRANJIVANJA POKOJNIKA U ANTIČKOM
I KASNOANTIČKOM/RANOHRIŠĆANSKOM DOBU
NA PRIMJERU BUDVANSKIH NEKROPOLA**

Autor se u radu bavi načinom sahranjivanja pokojnika u doba antičkih Grka i Rimljana, te ranog hrišćanstva, i daje primjere za to, kao i njegovim refleksijama na primjeru antičkih nekropola u Budvi. Iz ugla antropologije rad bi, takođe, trebalo da ukaže na značenje i simboliku odnosa prema fenomenima života i smrti u antičkim vremenima i u tek nagovještenom hrišćanstvu.

Ključne riječi: Budva, antičke nekropole, sahranjivanje, antika, kasna antika, rani srednji vijek

*Dr Dejan Gazivoda
JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore
Cetinje, Crna Gora*

MATERIJALNI OSTACI ANTIČKIH KULTOVA NA PODRUČJU BUDVE

Kako sam naslov kaže, u radu će se obrađivati antički kultovi prisutni na području Budve kroz arheološki pokretni i nepokretni fond, uglavnom vezan za nalaze iz antičkih nekropola u Budvi. Biće dat detaljan pregled svih nalaza na zadatu temu sa opisom i vezanošću artefakta za određeni kult.

Ključne riječi: arheologija, kultovi, pokretni i nepokretni fond, mozaici, nadgrobni spomenici

Vera Krstić

*Narodni muzej u Beogradu
Beograd, Republika Srbija*

ALEGORIJSKE RELJEFNE PREDSTAVE ŽIVOTINJA NA KERAMICI IZ BUDVE IZ GRČKO-HELENISTIČKE ZBIRKE NARODNOG MUZEJA U BEOGRADU

U Grčko-helenističkoj zbirci Narodnog muzeja u Beogradu čuva se oko 300 glinenih posuda koje potiču iz starijeg horizonta helenističkih grobova sa inhumacijom, otkrivenih na nekropoli Budva tokom marta i aprila 1938. godine. Ova nekropola otkrivena je prilikom kopanja temelja za izgradnju tadašnjeg velikog hotela Avala i istraživana je u teškim uslovima nerazumevanja, nebrige i metežnog razvlačenja materijala.

U ovom radu iz heterogenog keramičkog fundusa izdvojili smo nekoliko posuda sa mitskim predstavama životinja, koje su funkcionalno povezane sa vinom, a posredno sa institucijom funeralne gozbe, heroizacije i apoteoze pokojnika. Kao primer navodimo pojedine predstave sa megarskih pehara koji su u iznenadujući velikom broju zastupljeni na nekropoli. Jedan od pehara ukrašen je školjkama i delfinima, simbolima Afrodite i Neptuna, zaštitnika Korinta i možda se može povezati sa produkcijom ovog grada, dok nam dionizijska tema sa drugog pehara – heraldički položaj satira i jarčeva u odnosu na krater, može ukazati na funeralni karakter ovih posuda. Kod ojnohoe lavlja glava na jednom kraju drške i oznaka X na drugoj mogu se povezati sa produkcijom Apolonije, ali i kultom Apolona jer jedinstvo vatre (lav) i vina (sadržaj ojnohoe) trebalo bi da pokaže delfijsko jedinstvo Apolona u Dionisa i njihov hiperborejski odnos karakterističan za sepulkralne kontekste.

Alegorijske predstave životinja sa posuda mogu nam ukazati na tumačenje njihovog porekla i gde se lokalna produkcija u užem i širem smislu prepliće sa importom iz Grčke, Kipra, Male Azije, Egipta i južne Italije.

Ključne reči: mitske/alegorijske predstave životinja, lav, Silen, satiri, lokalna produkcija, import

*Dr Marina Ugarković
Institut za arheologiju
Zagreb, Republika Hrvatska
Austrijski arheološki institut
Austrijska akademija za znanost
Beč, Austrija*

*Dr Alis Valdner
Austrijski arheološki institut
Austrijska akademija za znanost
Beč, Austrija*

TRAGOM LONČARIJE: KULTUROLOŠKE INTERAKCIJE „HELENISTIČKE“ BUDVE

Grad Budva, jedno od najstarijih naselja Crnogorskog primorja, doživljava procvat tijekom helenističkog razdoblja, kada se razvija u važan pomorski, trgovački i kulturološki centar na Jadranu. Zahvaljujući pronalasku materijalnih ostataka budvanske nekropole kasnog IV do I st. p. n. e., koji su se zapadno od gradskih vrata pružali prema obroncima brda Sv. Spasa, obogaćeni smo saznanjima o prakticiranim pogrebnim ritualima. Upravo rekonstrukcija tih obreda na poseban način oslikava aktivnosti koje su potaknute fenomenom smrti, ali i dinamiku lokalnih identiteta izraženih tih putem te niz aspekata drugih kulturoloških praksi. Sve veća uključenost Budve u mediteranske društveno-ekonomski mreže, posebice nakon uspostave grčkih naselja na istočnom Jadranu, uzrokovala je kulturnu interakciju i društveno-kulturološke promjene tijekom kasnog željeznog doba. U tim okolnostima, akulturacija budvanske zajednice odvija se pod utjecajem „helenizirajućih“ globalnih stilova i praksi, koje su prihvaćene sukladno lokalnim preferencama i interpretirane u okvirima suvremenog geostrateškog, kulturološkog, gospodarskog i političkog konteksta.

Tradicija polaganja lončarije kao najčešćeg tipa grobnog priloga, odnosno specifičnih kategorija finog helenističkog posuđa u kojima prednjači repertoar simpozijastičkog karaktera, promatra se u sklopu

šireg fenomena, koji je zabilježen kod niza grčkih i indigenih zajednica na prostorima s obje strane Jadrana i šire. U traganju za kulturološkim interakcijama „helenističke“ Budve, od velike je važnosti upravo proučavanje lončarije, čije podrijetlo ukazuje na kontakte koje je budvanska zajednica održavala s dijelovima jadranskog i mediteranskog kulturnog kruga. Riječ je o keramičkim vrstama (crvenofiguralna, *gnathia*, crno premazana, reljefna, sivo premazana...), koje su proizvedene u centrima središnjeg i istočnog Mediterana, uključujući čak i daleki Levant. Upravo je to tema nedavno uspostavljene međunarodne suradnje između Muzeja grada Budve i Austrijskog arheološkog instituta u Beču u okviru koje će se znanstvenom analizom lončarije proučavati regionalno-mediteranska kulturološka isprepletenost te posebnosti lokalne tradicije, s posebnim naglaskom na ulogu Budve kao aktivnog sudionika jadranskih akulturačkih procesa i društveno-kulturološkog razvijatka.

Ključne riječi: Budva, lončarija, kulturološke interakcije, helenizam

*Asja Zec
Street Archaeology
Padova, Italija*

PREGLED „SIVE“ HELENISTIČKE KERAMIKE IZ MUZEJA GRADA BUDVE

Pregled „sive“ helenističke keramike iz grobnih cijelina nekropole Budve bazira se na pretpostavci da je riječ o lokalnoj produkciji koja se uklapa u tadašnji svijet jadranskog *koinè*, od susjedne Dalmacije do prekomorske južne Italije. Dvadeset i dvije posude pronađene u istraživanjima helenističke nekropole Budve (1980–1981), danas izložene u Muzeju grada Budve, najvjerovaljnije potvrđuju postojanje regionalnih lokalnih radionica, koje slijede tadašnju modu produkcije helenističkog svijeta, koja se kronološki može smjestiti u period od kraja IV do kraja II st. prije n. e.

Ključne riječi: „siva“ helenistička keramika lokalne produkcije, *gnathia* keramika, istočna jadranska obala, zapadna jadranska obala, tipovi formi/oblika keramike helenističkog perioda budvanske nekropole

*Prof. dr Irena Lazar
Odjel za arheologiju
Fakultet humanističkih studija
Primorski univerzitet
Kopar, Republika Slovenija*

**POGLED KROZ STAKLO – STAKLENI MATERIJAL
IZ RIMSKE BUDVANSKE NEKROPOLE U SOCIOLOŠKOM
I EKONOMSKOM KONTEKSTU RIMSKOG CARSTVA**

Grad *Budua* nalazio se na priobalnom putu – *Via publica Epidaurus – Scodra* (Cavtat–Skadar) i pominje se u *Tabula Peutingeriana*. Ovaj rimski grad bio je nasljednik grčkog *emporiuma* i raznovrsnost stakla iz mediteranskih radionica u nekropoli Budve pruža vrijedan uvid u živahni trgovački grad na jadranskoj obali. Već u helenističkom periodu grad je bio uključen u trgovinsku rutu na Mediteranu, duž drevnih trgovačkih ruta.

Objavljinje helenističke i rimske nekropole pružilo je naučnoj javnosti i raznim specijalistima iz raznih oblasti priliku za detaljnu studiju materijala u širem kontekstu Mediterana i Rimskog carstva. Preliminarna studija zbirke stakla iz nekropole pokazala je da su staklene posude iz italijanskih radionica najvećim dijelom uvezene tokom I i II vijeka, dok su staklene posude sa istočnog Mediterana predstavljene kroz period od I do IV vijeka. Na osnovu objavljenog materijala može se prepostaviti da je trgovina sa istočnim Mediteranom bila znatno intenzivnija. U I i II vijeku posude iz sirijsko-palestinskih radionica bile su najpopularnije (posude načinjene od stakla napravljenog duvanjem u kalupe), a od druge polovine II vijeka brojni su bili proizvodi iz kiparskih radionica. Takođe, može se prepostaviti da su se iz italijanskih radionica uvozile posude koju su se uglavnom koristile za svakodnevnu upotrebu.

Detaljna studija cijele zbirke stakla i grupe grobova tek treba da uslijedi; ona može pružiti nove odgovore o ekonomskim i trgovačkim relacijama, strukturi društva i, takođe, o važnosti grada u regiji i Rimskom carstvu.

Ključne riječi: rimske staklene, grobne cjeline, importi, duvanje u kalup, radionice stakla, Mediteran, Kipar, Italija

*Mr Nina Gostinski i Anja Bertol Stipetić
Arheološki muzej u Zagrebu
Zagreb, Republika Hrvatska*

ANTIČKI STAKLENI PREDMETI IZ BUDVE U ARHEOLOŠKOM MUZEJU U ZAGREBU

U ovom predstavljanju biti će riječ o antičkim staklenim predmetima iz Budve, koji su u Arheološki muzej u Zagrebu mahom pristigli prije Drugog svjetskog rata. Pojedini predmeti iz budvanske kolekcije već su ranije objavljivani, no skupno nisu nikada predstavljeni. Riječ je o preliminarnom prikazu staklenog materijala iz Budve s naglaskom na amforiske, odnosno tip staklenog materijala koji je u fundusu Arheološkog muzeja u Zagrebu zastavljen isključivo s predmetima iz Budve.

Ključne riječi: Budva, rimske staklene amforiske, Arheološki muzej u Zagrebu

*Doc. dr Martina Blečić Kavur
Odjel za arheologiju
Fakultet humanističkih studija
Primorski univerzitet
Kopar, Republika Slovenija*

BUDVANSKI RATNIČKI PRESTIŽ – OBJEKT DRUŠTVENIH POVEZNICA STARE ERE

Budvanska nekropola pružila nam je mnoštvo predmeta materijalne kulture koji po mnogo čemu nose obilježja luksuza i prestiža. Predstavljajući najvredniji izvor za razumijevanje pojedinih kulturno-povijesnih razmjera čitavog istočnojadranskog prostora tijekom stare ere, pružaju ujedno mogućnost dobre ilustracije izvjesnih kulturnih i gospodarskih trendova šireg zemljopisa jugoistočne Europe. Među njima se posebno ističu iznimni toreutički predmeti od kojih će se, ovim prilogom, pozornost usredotočiti na interpretaciju ilirskih kaciga. Riječ je o kacigama trećeg razvojnog stupnja koje se, kao jedno od obilježja elitne ratničke vojne opreme starijeg željeznog doba Balkana, vremenski i kulturno razumijevaju od VI pa sve do IV st. pr. Kr. Posebnost budvanskih ilirskih kaciga njihovo je ukrašavanje i obilježavanje jer su čak tri primjerka ukrašena motivom urezanih strelica i „potpisana“ punciranim slovima. Općenito su ilirske kacige vrlo često bile namjerno te nasilno uništavane, lomljene, paljene ili sakaćene, što možemo slijediti i kod kacige iz groba 6 budvanske nekropole. Objekti, ritualizirani na taj način, činili su sastavni dio obredne prakse koja je simbolizirala društvene dimenzije živih. Postavši u tom smislu medij, i samim su tipološko-prostornim uvrštanjem ilirske kacige označile poveznicu budvanskog društva u svojstvene kontakte širokih razmjera osobitih međukulturnih odnosa na pragu novog helenističkog doba.

Ključne riječi: Budva, željezno doba, ilirske kacige, ritual, kulturna i društvena obilježja

*Prof. dr Miroslav B. Vujović
Odeljenje za arheologiju
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu
Beograd, Republika Srbija*

O NATPISIMA SA ILIRSKIH ŠLEMOVA IZ BUDVE

Rad je posvećen natpisima sa tri ilirska šlema otkrivena na antičkoj nekropoli u Budvi koji se danas čuvaju u Muzeju grada Budve (Crna Gora) i Narodnom muzeju u Beogradu (Srbija). Dva šlema potiču iz poznatih i dokumentovanih grobnih celina budvanske helenističke nekropole (grobovi 2/1 i 6) sistematski istraženih tokom 1980–1981. godine, dok se o uslovima otkrića trećeg šlema malo šta zna. Sva tri budvanska šlema pripadaju poznoj varijanti ilirskih šlemova Tipa IIIA2 sa rubovima ukrašenim pečaćenim ornamentom pseudogranula i jasno prikazanim motivom vrha strele na bočnim stranama kalote. Ovi šlemovi su uglavnom zastupljeni duž istočne obale Jadrana ali se javljaju i u jadranskom zaleđu. Nalaz iz Perlata u Albaniji datovan je u treću četvrtinu V veka pre n. e., ali upotreba ovih šlemova opstaje znatno duže i može se pratiti sve do prve četvrtine II veka pre n. e. Uprkos činjenici da su šlemovi iz Budve bili publikovani u nizu naučnih publikacija i predmet brojnih rasprava, natpsi na njima su uglavnom zanemareni u prethodnim istraživanjima te autor ovom prilikom detaljnije skreće pažnju na njih. Ova minuskulna ali izuzetna epigrafska svedočanstva različita su kako po karakteru, tako i po načinu izvođenja teksta. Mogu se razvrstati u radioničke pečate (šlem iz Narodnog muzeja u Beogradu) izvedene matricom i oznake vlasništva, odnosno votivne natpise koji su punktirani najčešće na paragnatidama ili vratobranu.

Ključne reči: Budva, helenistička nekropola, ilirski šlemovi, naoružanje, epigrafika

*Mr Bruno Bijadžija
Dubrovnik, Republika Hrvatska*

PITANJE PRAVNOG STATUSA RISNA, KOTORA, BUDVE I ULCINJA U VRIJEME RIMSKOG CARSTVA

Navod Plinija Starijeg *Ab Epidauro sunt oppida civium Romanorum Rhizinium, Acruium, Butuanum, Olcinium, quod antea Colchinium dictum est, a colchis conditum...* (NH, 3, 143) otvara pitanje pravnog statusa Risna, Kotora, Budve i Ulcinja tijekom Rimskog carstva. Kako se iz riječi Plinija Starijeg ne može saznati uživaju li spomenute „utvrde“ municipalni položaj, potrebno je pažnju usmjeriti na natpisnu gradu, preciznije na sadržaj natpisa, dataciju i mjesto pronalaska natpisa. Dosadašnji istraživači u svojim radovima nisu obraćali dovoljnu pozornost upravo takvom pristupu.

Na ukupno četiri natpisa (*CIL* 3, 1710, 1711, 1717, 8395) zabilježene su municipalne institucije i/ili municipalni magistrati. Nakon analiziranog sadržaja tih natpisa, kao i vremenskog i prostornog determiniranja, pokušat će se dobiti jasnija slika o pitanju pravnog statusa navedenih „utvrda“. U razmatranje će se uzeti i dva natpisa koji bi mogli ponuditi odgovor na postavljeno pitanje. Jedan natpis potječe iz Dokleje (*CIL* 3, 12695), a drugi iz Rogatice (*CIL* 3, 8369). Na natpisu iz Dokleje nedvojbeno se pojavljuje ime Risna, dok za natpis iz Rogatice u tom kontekstu treba biti vrlo oprezan. Konačni cilj rada je pokušati izvući zaključke o pravnom statusu „utvrda“ na Crnogorskom primorju na temelju šest natpisa.

Ključne riječi: Dalmacija, Risan, Kotor, Budva, Ulcinj, municipij, kolonija, *oppidum civium Romanorum*

*Mr Vilma Kovačević
Kotor, Crna Gora*

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA ANTIČKOG RISNA SA OSVRTOM NA NJEGOVU URBANU GENEZU

U radu će se pokušati prezentovati zavidan urbani razvoj ovog antičkog grada kroz retrospektivu dugogodišnjih sistematskih arheoloških istraživanja. U toku ovih istraživanja Risan je dao zavidne rezultate civilizacijskog kontinuiteta, koji je neprekidno trajao kroz sve periode antike, od ilirskog, helenističkog i rimskog grada, kao i kroz naredne istorijske periode sve do savremenog doba.

Ključne riječi: antika, Risan, urbana geneza, arheološka iskopavanja

*Mr Mladen Zagarčanin
Zavičajni muzej
JP Kulturni centar Bar
Bar, Crna Gora*

**KASNOANTIČKA VILA U MIRIŠTU U PETROVCU
I NJEN ODNOS SA LATIFUNDIJAMA NA PROSTORU
ISTOČNOJADRANSKE OBALE**

Novi rezultati istraživanja rimske vile u Mirištu pokazali su mnogo dublju vremensku slojevitost nego što je to bilo zabilježeno u starijoj naučnoj literaturi, gdje je ona uglavnom opredjeljivana u kasnoantički period, u IV vijek. Riječ je o tipu *villa marittima*, koje su građene na ovim prostorima u I vijeku naše ere, što pokazuje velika količina materijala toga doba, prvenstveno keramike istočne i zapadne provenijencije (Eastern and Western sigilata), ali i velike količine stakla, metala – prvenstveno *aucissa fibula*, luksuznih fibula sa emajлом, novčića datovanih u kraj I i početak II vijeka. To znači da se njeno dosadašnje datovanje mora pomjeriti za skoro 300 godina unazad.

Pitanje interpretacije ovakvih vila sa dosadašnjeg stepena istraženosti prilično je složeno. Na početku je u Mirištu sagrađena *villa marittima* sa bazenima koji su u osnovi imali podove od mozaika. Ona je doživjela veliko stradanje otprilike oko sredine IV vijeka, o čemu svjedoče nalazi novčića careva Konstansa i Konstancija u zatvorenim slojevima. Određeni djelovi su popločani mermerom istočne provenijencije, u tehnici *opus incertum*, a takođe se koristio i luksuzni bijeli mermer sa nekim od majdانا na Jadranskom primorju. U drugoj fazi cijeli objekat se pretvara u vilu rustiku. Velike kade koje su bile prekrivene mozaicima, određene prostorije takođe, pretvaraju se u radionicu za proizvodnju maslinovog ulja i vina, što znači da se latifundijski posjed proširuje, o čemu, opet, u

arheološkim slojevima svjedoči ogromna količina amfora različitih mediteranskih produkcija, kao i neke amfore koje nisu zabilježene na prostoru Mediterana, a koje bi mogле biti lokalne produkcije. Pronađeni su nekoliko ostataka mlinova za mljevenje maslina, stope za prese, odvodni kanali za pretakanje u devet bazena postavljenih na različitim visinskim nivoima. Jedan drugi trakt, zapadni, proširuje se i popločava mozaicima drugačijeg načina izrade. Taj odvojeni stambeni dio služio je za svakodnevni život, i bio je odvojen različitim prostorijama, triklinijumima, dormitorijumima, velikim vestibulumom... U osnovi „novih mozaika“ preovlađuju maritimni motivi: oktopusi, lignje, delfini i cijeli jedan podvodni svijet sličan onome u Akvileji, ili Poreču, ali i simboli koji bi mogli da se povežu sa euharistijom, kao što je „kantaros“ sa „afrontiranim životinjama“, i drugi motivi upotrebljavani pretežno u IV–V vijeku. O tome da li je na ovom prostoru, kao što je to tvrdio Pavle Mijović, postojala kenovijalna cjelina u V–VI vijeku nemamo potpunih podataka. Postoji ogromna količina amfora ovog perioda, pretežno fokejske i sjevernoantičke provenijencije, ali i amfora tipa LR1 i LR 2, izrađenih diljem istočnog dijela Mediterana. U VII vijeku vila propada, najvjerovalnije za vrijeme avarskih napada oko 616. godine. Kakav je odnos ove vile sa ostalim vilama u okruženju, ako znamo da je vila u Kručama, rimska vila na Prevlaci kod Tivta, koja se nalazi u osnovi srednjovjekovnog manastira, doživjela istu sudbinu. Takođe, neke vile u okolini Duklje, i u Zeti, imaju gotovo identičnu arheološku stratigrafiju, a takav je slučaj i sa vilama u unutrašnjosti dalmatinskog područja, kao i na prostoru unutar bližih djelova, u kontinentalnom zaleđu. Arheološka istraživanja nisu nam do sada dala dovoljan broj podataka kako bismo mogli da počnemo da dajemo odgovore na niz pitanja koja se odnose na period ranog Rima, kasne antike i ranovizantijski period. Sada imamo jasniju sliku o dešavanjima na latifundijskim posjedima na prostoru od Drača do Cavtata, pa i u unutrašnjosti, što može pomoći u rasvjetljavanju velikih nepoznanica kada je riječ o interpretaciji ranoimperijalnog, kasnoantičkog i ranovizantijskog života na našim prostorima.

Ključne riječi: Mirište, Petrovac, istočna obala Jadrana, latifundije, kasna antika, rani srednji vijek

*Jakov Vetma
Općina Klis
Hrvatska udruga povjesnih gradova
Klis, Republika Hrvatska*

**OSNIVANJE I RAZVOJ
UDRUGE HRVATSKI POVIJESNI GRADOVI**

Modeli upravljanja kulturnom baštinom u Republici Hrvatskoj variraju od grada do grada. Posljedično, različiti su i rezultati u revalorizaciji. Dok su neki gradovi kroz obnovu baštine postali turistički hit, osigurali znatne prihode lokalnoj samoupravi i indirektno kreirali nova radna mjesta, ostali još uvijek vape za obnovom i stoje na mjestu.

Ključne riječi: udruga Hrvatski povjesni gradovi, povjesna baština, očuvanje baštine

ZAHVALNOST

JU Muzeji i galerije Budve duguje zahvalnost sljedećim subjektima na podršci i pomoći koja joj je pružena prilikom organizacije simpozijuma i pratećih programa kojima obilježavamo dva značajna jubileja: Ministarstvu kulture Crne Gore, Opštini Budva, Turističkoj organizaciji opštine Budva, Narodnom muzeju u Beogradu, Arheološkom muzeju u Splitu, Arheološkom muzeju u Zagrebu, Muzeju lijepih umjetnosti u Bostonu (Museum of Fine Arts in Boston), Vodovodu d. o. o. Budva, Mediteran reklame d. o. o. Budva, Cadmus Cineplex Budva, Jadranskom sajmu Budva, Dukley Gardens, hotelu „Splendid“, hotelu „Budva“, hotelu „Grbalj“, restoranu „Jadran kod Krsta“ u Budvi, restoranu „Porto“ i preduzeću „Zeta film“ Budva.

BILJEŠKE

Izdavač
JU Muzeji i galerije Budve

Za izdavača
mr Lucija Đurašković

Glavna i odgovorna urednica
mr Lucija Đurašković

Koordinator simpozijuma
Dušan Medin, MA

Stručna saradnja
Milica Stanić Radonjić, MA
Itana Lalović

Korektura
Katarina Pišteljić

Dizajn
Jasmina Živković

Štampa
Biro Konto, Igalo

Tiraž
100

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-433-0081-7
COBISS.CG-ID 37104144

INTERNATIONAL
Multidisciplinary
Scientific Symposium
ANTIQUE BUDVA

MODERNA GALERIJA,
STARI GRAD, BUDVA

JU Muzeji i g

